

Propast plemstva u zbirci Pod starim krovovima Ksavera Šandora Gjalskog

Kranjčević, Katarina

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:166353>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Katarina Kranjčević

**Propast plemstva u zbirci *Pod starim krovovima*
Ksavera Šandora Gjalskog**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2015.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Katarina Kranjčević
Matični broj: 0009064989

Propast plemstva u zbirci *Pod starim krovovima*
Ksavera Šandora Gjalskog

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: prof. dr. sc. Goran Kalogjera

Rijeka, 15. rujna 2015.

SADRŽAJ

1. Uvod	2
2. Biografija Ksavera Šandora Gjalskog	3
2.1. Životopis.....	3
2.2. Književno stvaralaštvo	4
3. Pod starim krovovima	5
3.1. Postanak i struktura zbirke	5
3.2. Uokvirena zbirka novela	6
3.3. Elementi realizma u novelama	7
4. Propast plemstva	10
4.1. Društvena i politička zbivanja	10
4.2. Stanje hrvatskog plemstva.....	11
4.3. Propast plemstva u Gjalskijevoj zbirci.....	13
4.4. Kritičan odnos prema plemstvu	14
5. Plemići i plemenitaši	15
5.1. Perillustris ac generosus Cintek.....	15
5.3. Mladi plemići.....	18
5.5. Seljaci i kmetovi	21
5.6. Plemićka inertnost.....	22
6. Zaključak	24
7. Sažetak	25
8. Popis literature	26

1. Uvod

Ovaj se rad temelji na analizi zbirke pripovijedaka *Pod starim krovovima* Ksavera Šandora Gjalskog. U radu ću se nastojati osobito osvrnuti na prikaz propadanja plemstva koje je zahvatilo zagorske plemenitaše.

Analiza navedene zbirke u ovom radu započinje Gjalskijevom biografijom opisujući ukratko njegov život i književno stvaralaštvo. U nastavku su zatim navedeni općeniti podaci o zbirci s osvrtom na njezin postanak i strukturu. Nakon toga navode se činjenice koje potvrđuju da je zbirka *Pod starim krovovima* zapravo uokvirena zbirka pripovijedaka. Govoreći o realističkim postupcima u zbirci, mogu se primjetiti i postupci koji odskaču od “ranorealističkih pravila” kao što je defabularizacija. Na kraju uvodnog teorijskog izlaganja opisuje se Gjalskijeva poetika novele te njegov odnos prema temi i uopće zagorskom plemenitaškom svijetu.

Iduće poglavlje rada odnosi se na opis društvenih i političkih zbivanja u Hrvatskoj krajem 19. i početkom 20. stoljeća. U skladu s tim opisuje se i tadašnje stanje hrvatskog plemstva u društvu da bi se nakon toga isto stanje analiziralo u Gjalskijevoj zbirci.

Nakon toga, u idućem poglavlju, predstavljeni su glavni predstavnici plemića i plemenitaša koji se pojavljuju u zbirci. Pritom su izdvojeni plemenitaši Cintek i Batorić, mladi plemići i seljaci. Na kraju se donose i objašnjavaju glavni uzroci propadanja plemstva među kojima najvažniju ulogu igra plemićka inertnost.

Pri utvrđivanju stanja hrvatskog plemstva u Gjalskijevo doba te njegovu opisivanju svoje analize i pretpostavke uspoređivala sam i potvrdila citatima i parafrazama poznatih kritičara koji su se bavili djelom Ksavera Šandora Gjalskog. U prvom redu to su Miroslav Šicel, István Lőkös i Krešimir Nemeč.

2. Biografija Ksavera Šandora Gjalskog

2.1. Životopis

Ksaver Šandor Gjalski rođen je 1854. godine u Gredicama, u središnjem dijelu Hrvatskog zagorja, kao sin Tita Babića i Helene Šandor Gjalski. Njegovo je pravo ime Ljubo Babić, a Ksaver Šandor Gjalski zapravo pseudonim. Pošto mu je otac bio opredijeljen za ilirizam, tako je odgajao i sina koji je postao pravaš, kasnije politički blizak Strossmayeru. Nakon što mu je otac izabran za podžupana, obitelj se preselila u Varaždin, gdje je Gjalski završio gimnaziju. Kao dječak oduševio se pravaštvom. Nakon gimnazije upisao je Pravoslavnu akademiju u Zagrebu, a potom nastavio studij u Beču. Uskoro je odustao od pravaštva i priklonio se konceptu slavenofilstva Narodne stranke. Nakon polaganja državnoga ispita stupio je u javnu službu, ali je za vrijeme Khuenova režima bio proganjan i često premještan. Nije se slagao s mađaronskom politikom te je umirovljen 1898. godine nakon čega se povukao u rodne Gredice.¹

Kao poznat i cijenjen književnik, 1903. zajedno s Milivojem Dežmanom Ivanovim uređivao je časopis "Vijenac", a od 1909. do 1918. bio je predsjednik Društva hrvatskih književnika. Godine 1906. ponovno se aktivirao u javnom političkom životu. Izabran je za narodnog zastupnika u Hrvatskom saboru na listi hrvatsko-srpske koalicije, 1917. postao je veliki župan zagrebačke županije, a 1919. član privremenoga narodnog predstavništva u Beogradu. Iste godine definitivno se povlači iz javnog života i odlazi u Gredice gdje je i umro 1935. godine.²

¹ D. Dujmović-Markusi, S. Rossetti-Bazdan: *Književni vremeplov 3*, Profil, Zagreb, 2009., str. 203.

² *Majstori realističkog pripovijedanja*, Školska knjiga, Zagreb, 1971., str. 45.

2.2. Književno stvaralaštvo

Novela *Illustrissimus Battorych* Gjalskijev je literarni prvijenac. Objavljena je 1884. godine u "Vijencu", a potom na uvodnom mjestu u piščevoj kulturnoj zbirci *Pod starimi krovovi* iz 1886. godine.³ U svom književnom opusu Gjalski je prikazao najveći tematski raspon, od društvene kritike preko psihološke analize do filozofskih ideja, ali i mističnih motiva. Njegova se djela mogu podijeliti u četiri tematska kruga: prozu sa zagorskim motivima iz života plemenitaškoga svijeta, povijesne teme, djela sa širom društvenom problematikom i pripovijesti s tzv. mističnim motivima.

Novelističke zbirke kojima se Gjalski proslavio su *Pod starim krovovima*, *Tri pripovijesti bez naslova*, *Bijedne priče*, *Iz varmeđinskih dana* i *Diljem doma*. Svoje romane objavljivao je u časopisu "Vijenac". U kategoriju romana s društvenom tematikom ubrajamo *U novom dvoru*, *U noći*, *Janko Borislavić*, *Durđica Agićeva*, *Na rođenoj grudi* i *Radmilović*. U središtu su navedenih romana likovi građeni po načelima romantičarske poetike. Oni su senzibilni pojedinci koji vjeruju u svoje ideale, ali se slamaju i doživljavaju tragičan kraj u sukobu sa sredinom. Za razliku od likova, sredina je ocrтана realistično, a riječ je o društvu u kojemu su cijenjene samo materijalne vrijednosti.⁴

Gjalski je pisao i povijesne romane usvojivši Šenoinu koncepciju povijesnoga romana, ali u njih nije unio elemente romance (otmice, intrigante, fatalne žene i sl.). Tim postupkom Gjalski je sveo povijesni roman u realističke okvire. Takvi romani su *Osvit* koji progovara o tematici ilirskoga pokreta, *Za materinsku riječ* koji tematizira burno razdoblje 1848. godine te *Dolazak*

³ K. Nemeć: *Hrvatski pripovjedači*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2001., str. 13.

⁴ Dujmović-Markusi, o. c. (bilj. 1), str. 203.

Hrvata.⁵ Posljednji njegov roman iz 1925. godine *Pronevjereni ideali* politički je roman o vremenu pripajanja Hrvatske versajskoj Jugoslaviji.⁶

3. Pod starim krovovima

3.1. Postanak i struktura zbirke

Zbirka *Pod starim krovovima* s podnaslovom *Zapisi i ulomci iz plemenitaškoga svijeta* objavljena je 1886. godine u nakladi Matice hrvatske. Sastoji se od dvanaest sljedećih novela: *Illustrissimus Battorych*, *Diljem Brezovice*, *Roman portreta (1616.)*, *Na Badnjak*, *Na groblju*, *Plemenitaši i plemići*, *Na Januševo*, *Mlin kod ceste*, *Idila staroga ljeta*, *Starci*, *Perillustris ac generosus Cintek*, *Beg sa Sutle*.

Osnovna karakteristika ove zbirke jest izrazito lirski pristup i ostvarivanje tematske zamisli, ideja koja nema unaprijed određenu tendenciju u smislu poruke. Gjalski je jedinu svrhu svom djelu vidio u tome da književno oživi i osmisli neke svoje intimne doživljaje i osjećanja.⁷

Spoj romantičnog i realističnog, njihovo međusobno prožimanje i proizilaženje jednog iz drugog, bitni je dojam koji ostavlja ova njegova knjiga. Sam je autor u autobiografiji izričito naglasio što ga je ponukalo da napiše knjigu *Pod starim krovovima*:

“Ja sam slijedio sâm i slijedim puteve realizma, jer taj način najviše odgovara mojoj ćudi.

⁵ Cf. *ibid.*, str. 204.

⁶ K. Š. Gjalski: *Pod starim krovovima*, Katarina Zrinski d.o.o. Varaždin, 1998., str. 9.

⁷ M. Šicel: *Stvaraoci i razdoblja*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971., str. 64.

Kad sam uzeo pero u ruke da pišem Stare krovove bila mi je želja da predstavim i originalnost naše stare hrvatske kurije i opet da naslikam onu nježnu poeziju što lebdi nad dragim zagorskim krajem, također pak da prikažem hrvatsku dušu.”⁸

3.2. Uokvirena zbirka novela

Zbirka *Pod starim krovovima* kompaktan je i zaokružen novelistički ciklus u kome svaka pripovijetka čini cjelinu za sebe, ali istodobno su sve zajedno čvrsto međusobno povezane, i to dvostrukim nitima. Pripovjedač koji pripovijeda u prvom licu ujedno je i aktivni junak novele, ali i cijeloga novelističkog ciklusa.

U uvodu “objektivni” pripovjedač priča o jednom konkretnom događaju. Na jednoj saborskoj sjednici 70-ih godina u Zagrebu, uz ostale zastupnike, u saborskim klupama, našla su se i tri starca u starinskoj narodnoj nošnji, predstavnici starih plemenitaških obitelji, “verbecijanci”, kao suprotnost novom naraštaju i novim društvenim pogledima i shvaćanjima. Podsmijeh i ruganje mladih bila je reakcija na vanjski izgled ovih staraca. To je bio povod da jedan od zastupnika (kasnije saznajemo da mu je ime Vladimir i da je on “pripovjedač”), dobar poznavalac duha i atmosfere starih vremena i sredine kojoj su pripadali i ti starci, stupi u razgovor s četvoricom najbučnijih mladih i predloži im da će im rado pripovijedati o “ovom dijelu našega hrvatstva”, kako bi i oni mogli bar donekle shvatiti taj svijet i ljude prošlosti. Oni prihvate njegov prijedlog pa je tako stvorena situacija na osnovi koje će nas autor uvesti u ovu zbirku:

⁸ Cf. *ibid.*, str. 66.

*“Za nekoliko dana sjedilo je svih pet u starodrevnom zidanom dvoru onoga petoga koji im je čitao svoje zapiske. Evo ih redom.”*⁹

Time je ostvarena puna predispozicija za tipičnu uokvirenu zbirku novela. No, ličnost pripovjedača nije jedina spona koja povezuje ove novele u jedinstveni ciklus. Kohezijsku snagu ovoj zbirci daje, uz aktivno prisustvo pripovjedača, i lik junaka Batorića, koji je također, negdje kao središnja ličnost, a negdje kao ličnost u drugom planu, prisutan u svim pripovijestima ove knjige.¹⁰

Knjiga *Pod starim krovovima* vrlo je brižljivo koncipirana i u potpunosti ostavlja dojam čvrste cjeline ne samo zbog aktivno prisutnog pripovjedača i lika Batorića te njegove Brezovice, već i zbog postupnosti kojom su pripovijesti raspoređene – od upoznavanja glavne ličnosti i dvorca Brezovice, preko niza portreta, krajolika i jedne opće, cjelovite atmosfere do pripovijesti o Cinteku kao sinteze u kojoj možemo pronaći sve nabrojene karakteristike što ih, pojedinačno, pronalazimo u ostalim novelama o zagorskim plemenitašima.

S obzirom na to može se potpuno prihvatiti misao Petra Šegedina: *“Pod starim krovovima su zapravo neka vrsta kronike, čudne kronike obitelji zagorskog plemstva.”*¹¹

3.3. Elementi realizma u novelama

Realistički postupci u zbirci do posebnog izražaja dolaze u detaljnim i minucioznim opisima interijera, kao što je, naprimjer vanjski opis dvorca Brezovice:

“Brezovica bijaše jednokatnica, sabita sva od debelih hrastovih piljenica. Tek temelje – poradi pivnice – imala je od cigle i kamena.

⁹ *Majstori realističkog pripovijedanja*, o. c. (bilj. 2), str. 48.

¹⁰ Cf. *ibid.*, str. 49.

¹¹ Cf. *ibid.*, str. 54-55.

Da joj je krov bio 'šindrom' pokrit – mislim – da sam već jednom napomenuo. Zgrada je bila tako namještena da joj je svaki ugao točno virio na svoju 'stranu svijeta'. (...) Licem je gledala zgrada na stranu odakle je bio prilaz od puta, koji se jarkom vijugao nešto niže od glavnoga druma i od kojega je dvorište bilo ograđeno plotom od surovih hrastovih stupova. U dvorište vodila ljesa, opletена od vrbove i ljeskove šibe.»¹²

Na isti način dani su i opisi unutrašnjosti Brezovice, pojedinih njenih soba, namještaja, portreta i sl.

Na realistički karakter ovih pripovijedaka upućuju nas i njihove kompozicijsko-strukturalne sheme. Autor posredstvom svog pripovjedača postepeno i bez značajnijih digresija uvodi čitaoca u statičke događaje u kojima analizira karaktere svojih junaka, dok se određeni oblik akcije, dinamičke radnje iz koje zapravo saznajemo kako su pojedini junaci završili svoj život javlja na samom kraju pripovijetke. Takva kompozicijska shema u većini pripovijedaka izgleda ovako: a) oznaka mjesta i vremena radnje, b) upoznavanje junaka i njegove pretpripovijesti, c) karakterizacija junaka smještenog u atmosferu mjesta i vremena radnje, d) završetak koji je izvan dosadašnjeg vremenskog toka radnje, ispričan samo kao pripovjedačev komentar i izvještaj o sudbini junaka.¹³

Prema ovakvoj kompozicijskoj shemi možemo uočiti kako u novelama nema jedne od bitnih odrednica ranorealističke pripovijetke – naglašene i razgranate fabule. Umjesto toga Gjalski “defabularizacijom” radnje težište stavlja na karakterizaciju likova čemu su dobrim dijelom podređeni opisi ambijenata i pejzaži. Takvim postupcima Gjalski ostvaruje žive i plastične portrete te stvara pripovijetke uspomena i ugođaja, novele karaktera.¹⁴

¹² M. Šicel: *Gjalski*, Globus, Zagreb, 1984., str. 102.

¹³ Cf. *ibid.*, str. 103-104.

¹⁴ Cf. *ibid.*, str. 104.

3.4. Poetika novele

Sam je Gjalski osjetio potrebu da jasno istakne činjenicu kako mu nije svrha da opisuje značajne događaje sa razgranatom fabulom, kad je, uvodeći čitaoca u pripovijest *Na Badnjak*, napisao:

“Bio je posljednji Badnjak što ga s njim sprovedoh, zato ga i spominjem, premda nemam da pričam nikakvih čudesnih zgoda ni zanimljivih zapletaja. No taj je Badnjak još sjećao na stara vremena kad je taj dan svojim običajima i obredima u jedan čas i veličao slavu božju i izazivao skrušenu hvalu vjernika, a opet znao tako nedužno, jednostavno, i ujedno tako sigurno razveseliti i utješiti smirena ljudska srca.”

U tih nekoliko rečenica pisac je sažeo svu svoju poetiku novele. Naznačio je polazište, subjektivni, lirski odnos prema temi, vidni kut iz kojega polazi u analizu zagorskoga plemenitaškog ambijenta, upozorio na zanimljivost atmosfere koja okružuje njegove junake.¹⁵

Opisi interijera, uz izrazito realističke detalje, zasićeni su pripovjedačevim lirskim, intimnim proživljavanjima tih specifičnih ugođaja:

“Uske, u slabu svjetlu staromodnih svjetiljaka polumračne sobice, njihov topli zrak, cvrkut ptičica u kavezima i pjesma cvrčka za svakom peći, sve je to nekud voljko i slatko zatomljivalo čovjeka i zvalo ga da srcu pusti maha i raskrili krila čuvstvima svojim.”

U takvim opisima interijera i eksterijera isprepleću se dvije autorove stilske koncepcije: jedna izrazito realistička u kojoj dominira objektivni pripovjedač s razvijenim smislom za detalj i analitičnost, i druga, impresionistička, kao osnova ugođaja, izrazito lirski.

¹⁵ *Majstori realističkog pripovijedanja*, o. c. (bilj. 2), str. 64.

Sva ova obilježja: stvaranje ugođaja i atmosfera, impresionistički opisi pejzaža puni kolorita, lirski intonacija pripovijedaka s težištem na isticanju dojmova te napuštanje širokih i razgranatih fabula – sve to govori o takvim karakteristikama proze koja se više ne može smjestiti u okvire čistih realističkih stilskih postupaka kakve poznajemo u hrvatskoj književnosti iz osamdesetih godina, nego su to obilježja visokog realizma u kojem se već osjećaju počeci dezintegracije realizma.¹⁶

4. Propast plemstva

4.1. Društvena i politička zbivanja

Druga polovina 19. i prva desetljeća 20. stoljeća označavaju doba polaganog izumiranja feudalnih ostataka te postepenog jačanja kapitalističkog načina proizvodnje. To je vrijeme poleta i kompromisa liberalnog građanstva, štrosmajerovaca, uspona i dekadanse malograđanstva, pravaša, strahovlade Khuena, pojave napredne građanske inteligencije, javljanja i organizacije radništva u Socijalno-demokratskoj stranci (1894.) i seljaštva u Hrvatskoj seljačkoj pučkoj stranci (1904.) i njihove borbe protiv nasilnih režima. To su i godine jačanja nacionalne ideje i kulturne afirmacije Hrvata i ujedno sve većih suprotnosti među narodima bivše Austro-Ugarske.¹⁷

Međutim za razumijevanje Gjalskoga kao književnika najznačajnije su dvije povijesne pojave: propadanje plemstva i Khuenovo razdoblje. U tom vremenu on se i javio kao književnik i tu je dao najjače radove.

¹⁶ Šicel, o. c. (bilj. 12), str. 107-111.

¹⁷ *Književna kritika o Ksaveru Šandoru Gjalskom*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998., str. 7.

Khuenova vlada s mađarizacijom Hrvatske, ugušivanjem demokratskih sloboda, “kupovanjem duša”, falsifikatima izborâ, velikim porezima i nasiljima ima već žalosni renome poznatijeg razdoblja u hrvatskoj povijesti. Međutim slika o propadanju plemstva nema većih dokumentarnih radova.¹⁸

4.2. Stanje hrvatskog plemstva

Visoko i u osrednjoj mjeri srednje plemstvo dulje se održalo nego malo plemstvo. Godine 1848. ono se u privrednom pogledu zapravo preobrazilo u veleposjedničko građanstvo. Pojedinci su zaista pokušali da se aktivnije plasiraju u industriji i rudarstvu. Prodavali su svoje posjede i ulagali kapital u industrijska poduzeća, koja su donijela korist njihovim poslovođama, a njih su financijski pokopali. Kapital za svoj prosperitet traži hladan, matematički razum, bez ikakve sentimentalnosti. Plemići nisu imali onaj dovitljivi kramarski razum, nisu poznavali “moderniziranu filozofiju laktova”, nisu bili upućeni u gospodarska pitanja, jer su dosad provodili bezbrižan život bez borbe, zajamčen grbovima. Kao klasa u propadanju još su više pojačavali raskošan i rastrošan život, da bi daveći se u dugovima, ubrzali oholu propast.¹⁹

Gotovo svi banovi do 1918. godine bili su plemići. U birokratskoj hijerarhiji prigrabili su najvažnije i najunosnije položaje gledajući pritom svisoka na narod i ponizno služeći tuđinskim interesima. Oni su zajedno s građanstvom bili službeni predstavnici u svim prilikama i neprilikama hrvatskog naroda.

Među visokim plemstvom velik je bio postotak stranaca i odnarođenih plemića koji nisu ni znali hrvatski jezik, i to naročito u Slavoniji. No male je plemiće, šljivare, novi poredak najteže pogodio.

¹⁸ Cf. ibid., str. 8.

¹⁹ Cf. ibid., str. 8.

Nepripravni, konzervativni, slabe naobrazbe i bez kapitala, oni su brzo pokleknuli. Njih je i blagi mraz preokreta 1848. brzo sledenio i upropastio. Tom sloju plemstva, koje je većinom sjedilo prekrštenih ruku očekujući povratak “dobrih starih vremena”, stalno je kucao na vrata porezni ovrhovoditelj.²⁰

Predstavnik mlađih građanskih inteligenata, Vjekoslav Klaić, zauzeo je već sedamdesetih godina prema sudbini toga plemstva odsječan stav bez sentimentalnosti:

“Nehotice se pitamo, gdje su ti nekoć moćni i silni plemići i njihova slava? Plemstvo Zagorja, kao što uopće u Hrvatskoj, davno je već počelo duševno i tjelesno pogibati. Što je i zdravo i čilo, odvraća se sve više i više od naroda, te je nastao nepremostivi jaz između plemstva i ostaloga naroda hrvatskoga. Plemstvo je za hrvatstvo malone sasvim izgubljeno, što će i ono nama? Ta davno je minulo doba povelja i prašnih listina; nitko ne cijeni više plemstvo po rodu, već jedino plemenito srce i bistar um.”

Dio srednjeg plemstva održao se na imanjima nešto dulje od većine sitnog plemstva. Jedna skupina toga srednjeg sloja pomagala je prije 1848. ilirski pokret, a poslije Strossmayerove političke koncepcije pristali su uz opoziciju.²¹

Iz toga društvenog sloja izašao je i sam Gjalski. Odgojen zapravo u feudalnoj sredini, on je primio u sebe klasne osobine plemstva u raspadanju: fatalizam propadanja, očajnički vapaj za održanjem, osjećaj gospodstva, sklonost k historiji, okultizmu i mistici.

²⁰ Cf. ibid., str. 9.

²¹ Cf. ibid., str. 9.

4.3. Propast plemstva u Gjalskijevoj zbirci

Prvi dojam nakon čitanja zagorskih pripovijesti svodi se na sliku niza ugođaja i atmosfera jednog hedonističkog svijeta, vedrih i bučnih nazdravičarskih gozbi u koju su zatvoreni pripovjedačevi junaci. To je, u biti, atmosfera jednostavna, bezbrižna života, ispunjena tek lovom i kasnonoćnim razgovorima o aktualnim političkim događajima.

Zapravo, to je glorifikacija vremena i ljudi kojima život odnosi tlo ispod nogu, ali koji su unatoč tome svojevrsan superioran tip ljudi zatvorenih u začarani krug svog društva.²²

Gjalski kao pisac voli te ljude, s kojima ga vežu i staleške i prijateljske spona, crta ih sa simpatijom, raznježuje se u poeziji starih drvenih kurija, njihovih portreta, tradicija i srdačnosti.

On sentimentalno žali za tim životom, ali vidi i dolazak novih vremena i mnoge posljedice, koje donosi novo doba za plemstvo. U svojim pripovijetkama odrazio je značajan proces propadanja plemstva i bio je ne samo kritik aristokracije, ne samo satirik novopečenih plemića, nego i kritik nižeg (i srednjeg) plemstva, u kojega je ime govorio i koje je želio prikazati s najviše simpatije. Ova misao našla je djelomično potvrdu i u Nazorovu članku o Gjalskom *Skice i portreti*:

“Ali Gjalski nije samo sad laudator negdašnjih zagorskih vlastelina, a opet elegičar koji se jedino zna raznježiti nad njihovim propadanjem. Gjalski vidi također, što nije dobro i što nije nikako u redu kod te gospode. I pušta da i mi sve to razabiramo i osjetimo, služeći se često blagom i finom ironijom, a katakada i prigovorima, što ih ubacuje u svoje pričanje, na diskretan način.”

²² M. Šicel: *Pisci i kritičari*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2003., str. 145.

Pri tome treba istaknuti da kritika nižeg plemstva nije toliko svjestan i spontan odraz Gjalskijeve nutrine, nego je to više sugestija stvarnosti, plod iskrenih opažanja i bilježenja životnih modela i procesa u različitim razvojnim razdobljima.²³

Analizirajući sudbine ljudi on je oštro udarao po visokoj aristokraciji koja je, stvarajući karijere, mijenjala uvjerenja prema političkoj situaciji, ili je, kreirajući likove činovničkog svijeta s dna ljestvice, na njihovim tragičnim sudbinama gradio svoje optužbe protiv vladajuće aristokratsko-građanske hijerarhije.

Aristokracija je bila ta koja se uspjela adaptirati i nametnuti novom vremenu te je kao takva bila jedan od osnovnih krivaca tragičnih sudbina i ljudi srednjih i nižih staleža.²⁴

4.4. Kritičan odnos prema plemstvu

Kritičan odnos prema plemstvu katkad je izražen u komici, koju izaziva vanjski portret plemića. Gjalski zna naći neke karakteristične crte, upozoriti na njih, izbočiti ih, a druge ostaviti po strani, tako da vanjskom karakterizacijom daje iluziju njihova duševna profila.

U tom smislu zanimljiv je komičan portret plemića Kravarića, koji je u pripovijetku *Plemenitaši i plemići* uveden kao došljak koji je govorio “hrapavim takozvanim vinskim glasom”.

“I čitav je naličio vinskome lagvu. Malen, okrugao, valjao se naprijed baš kao bačva. Glava mu je omašna, lice crveno i naduveno, očice se gubile u nabuhlim vijedama, a duga tamnosmeđa kosa i isto takva brada raskuštrano i neuredno stršile na sve strane.”

²³ *Književna kritika o Ksaveru Šandoru Gjalskom*, o. c. (bilj. 17), str. 21.

²⁴ Šicel, o. c. (bilj. 22), str. 148-149.

Osim takve kritike Gjalski se njome služi i u ozbiljnom tonu, pa je oštrija. Pokraj žaljenja tih plemića, on očituje i svoj stav kritike te otkriva slabosti i grješke svih slojeva plemstva. Priznao je da su niži plemići i u očima mladosti šezdesetih i sedamdesetih godina bili smiješni. Iako te plemiće brani jer su u prošlosti pokazali mnogo hrabrosti, ipak iskreno prikazuje da su ti “okamenjeni šljivari” u svečanom času u saboru izazivali ironičan smijeh na strani mlade ljevice “*i nije bilo kraja ni konca ruganju i krupnim šalama, kojima su mladi ljudi obasuli trojicu staraca*”. Najblaži nazivi bijahu: “pretpotopni ostaci”, “verbecijanske mumije”, “zagorski šljivari”.²⁵

5. Plemići i plemenitaši

5.1. Perillustris ac generosus Cintek

Satiričan odnos Gjalskog prema plemstvu naročito se uočava u pripovijesti o Cinteku. Cintek je prikazan kao plemenitaš-seljak, karakteristična figura zagorskih šljivara koji je nekad bio Ilirac (tada su ga zvali Kajmir), a u vrijeme zbivanja radnje pripovijesti već je mađaron koji je promijenio ime te se zove Árpád.²⁶

Način na koji nas Gjalski upoznaje s nesumnjivo najcjelovitijim svojim junakom vrhunac je njegove umjetničke ekspresije. Taj lik jednostavno raste pred našim očima od općih i nejasnih obrisa do punog uočavanja njegove ličnosti sa svim detaljima.

“Bio je srednje visine, neobično širok u plećima i dosta krupan u tijelu. Tek noge bile su nesrazmjerno tanke. Plavušastu kosu nosio je dugu, isto tako i rijetka brada crvenkaste boje sezaše duboko do prsiju. Glava mu je bila velika

²⁵ Književna kritika o Ksaveru Šandoru Gjalskom, o. c. (bilj. 17), str. 22-24.

²⁶ I. Lökös: *Stvarnost, idile i nostalgije*, Filozofski fakultet, Zagreb, 2006., str. 291.

sa širokim i tustim licem nježne, bijelo rumene puti, s visokim okruglim čelom, uskim šiljastim nosom i sa sitnim očicama neopredijeljene boje. U slonova se često takve oči nalaze. Godina moglo mu biti oko četrdeset i pet. (...) Mene još nije poznavao pa pristupi ujedared svečano k meni: Imam čast da se predstavim – ja sam nobilis et quondam dominus terrestris Arpad pl. Cintek de Vučja Gorica, vlastelin u Ferfrekovcu i Vugrovom Polju, posjednik kuće u Varaždinu i više livada na Sutli, začasni protokolista slavne Varaždinske županije i član gospodarske podružnice u Z.”²⁷

Dva su momenta na koja treba posebno ukazati u ovoj pripovijesti. Dok je u većini ostalih tekstova Gjalski ostvarivao u prvom redu atmosferu sredine, ovdje je u prvi plan izbila ličnost Cinteka izdignuta na razinu iznad te atmosfere.

Drugi je moment vezan uz uočavanje razvojne linije fabule u kojoj pisac vodi Cinteka od trenutka njegova propadanja i nepoštedne borbe protiv poreznika i ovrhovoditelja koji mu sve više smanjuju imanje do osobne tragedije što se očituje u jezivoj groteski života kad na kraju i on sam postaje – ovrhovoditeljem.

Tako pripovijest o Cinteku prerasta okvire novele ugođaja ili novele karaktera. U njoj je Gjalski uspio ostvariti kompleksnu viziju jednog značajnog društveno-povijesnog trenutka i jedne klase na prijelomnoj granici kad je to društvo počelo doživljavati svoj suton.²⁸

²⁷ *Majstori realističkog pripovijedanja*, o. c. (bilj. 2), str. 76.

²⁸ Cf. *ibid.*, str. 77.

5.2. Kornel Battorych

Mogli bismo reći da je glavni junak zbirke *Pod starim krovovima* Kornel Battorych, “umirovljeni veliki župan” i gospodar “curiae nobilitatis Brezovitz”. Kao cjelovit portret on se javlja samo u prvoj pripovijesti *Illustrissimus Battorych*. U svim ostalim pripovijetkama njegova je uloga uglavnom sporedna i služi tek kao motivacija za susrete i situacije koje pisac opisuje.

Crtajući njegovu vanjštinu, izgled, Gjalski ga prikazuje u posve općim crtama bez naročitih posebnih i detaljiziranih obilježja po kojima bismo ga zapamtili kao individualnu ličnost, različitu od čitavog niza junaka iste sredine i klase:

“Toj je staroj kući bio gospodar starac Kornel Batorić, umirovljeni veliki župan ...čke županije, muž preko sedamdeset godina, ali čvrste vanjštine i malo ne lijep starina (...) Lice sasvim obrijano bilo je puno i rumeno, dok mu je glava pokrivala još gusta, bijela kosa. Fine crte lica odavale su otmjen izraz, a uz to dobroćudan i blag. I odijelo mu bijaše uvijek elegantno i birano, dakako kroja tridesetih godina, košulje je svaki dan mijenjao, a i svaki se dan sam brijač.”²⁹

Osim ove simpatične vanjštine, ovaj stari gospodin na poseban način shvaća moral i klasičnu naobrazbu. Njegova grčko-latinska naobrazba bila je više od tzv. “školskog klasicizma” 18. i početka 19. stoljeća. Batorić se svakodnevno služio latinskim jezikom u konverzaciji i citirao je napamet u izvorniku Vergilijeve, Horacijeve i Ovidijeve stihove. Njegova pravna naobrazba bila je poznata i izvan Hrvatske te su ga poštovali i u Ugarskoj. Kao stari verbecijanac odbio je tzv. “napredak”, kulturu i civilizaciju liberalizma i neobuzdano je govorio o pokretu “Lujčeka Gaja” koji je “izmislio Ilirce” i “otada svakojaki Mosesi, Bergeri i Teodorovići” hoće prikazati da Hrvat nije Hrvat i da hrvatska zemlja nije vlasništvo Hrvata.

²⁹ Šicel, o. c. (bilj. 7), str. 85.

Sjećajući se predilirskoga doba, s nostalgijom priziva svoje uspomene kad je svaki njegov kmet “imao četiri do šest volova, a sad nema cijelo selo toliko”. Seljak je ostao “jadan, oderan i gladan, grdno ga izgubilo to novo vrijeme.”³⁰

Gjalski Batorića izdiže u gotovo svim pripovijestima u superiorni položaj, izdvaja ga kao apsolutno suverenu ličnost koja potpuno vlada i situacijom i ljudima kojima je okružen. Zbog takve nadmoćne pozicije Batorić nikad ne dolazi u takve sporne situacije u kojima bi njegov karakter mogao doći do punog kompleksnog izražaja u suočenju s ostalim junacima ili sa samim sobom. Njegova je riječ uvijek jedina prava riječ i što god on kaže nepovredivo je. Prema tome zaključujemo kako je on zapravo idealiziran lik.³¹

5.3. Mladi plemići

U pripovijetkama se, uz čežnju za starim plemićkim tradicijama, pojavljuju i impulsi koji motiviraju plemićke nostalgije i otuđenja od suvremenih političkih i društvenih pokreta. Jedna takva karakteristična situacija je i slučajni posjet dvojice mladih “plemića” Brezovici u pripovijesti *Plemenitaši i plemići*. Feri pl. Czopakovich de Hum i Zdenko Fučak pl. Grebenjski tipični su i u tom slučaju već paradigmatski predstavnici novih vremena. Obojica se razmeću plemenitaškim podrijetlom i plemićkim grbovima. Odjeveni su po najnovijoj modi, Feri pl. Czopakovich “u svijetlom engleskom kaputu iskockana uzorka i pantalonima iste boje”, a Zdenko Fučak pl. Grebenjski navukao na sebe “crni svečani frak”. Usiljena učtivost njihovih ponašanja samo je maska koja će odmah pasti kad uđu u sukob sa starcima koji njeguju plemićke tradicije i običaje.³²

³⁰ Lőkös, o. c. (bilj. 26), str. 281-282.

³¹ Šicel, o. c. (bilj. 7), str. 86.

³² Lőkös, o. c. (bilj. 26), str. 283.

Czopakovichev snobizam i lažnost ponašanja očigledna je u situaciji dok promatra staro pokućstvo Battorycheve kurije. Pritom s ushićenjem govori o gospodskom interijeru i “pravom zraku” te atmosferi stoljetne kuće, ali mučno pazi “da mu se modni fini kaput ne približi suviše blizu starih kožnatih stolaca”. Nedugo nakon hvale, Feri počne “pripovijedati, da je ovih dana bio kod grofa Nikerla L... i tamo vidio pokućstvo, od kojega ni u kraljevskom dvoru nema ljepšega.”

Kontrast mentaliteta i ponašanja između stare gospode i mladih došljaka snobova dalje se povećava kad je riječ o plemstvu, o kojem gospodin Feri kaže da on “plemstvo broji ... k aristokraciji” dok Battorych i njegovi prijatelji sasvim drugačije razmišljaju o tome:

“Ja ne znam, kako vi mladi danas. Tempora mutantur, ali za moje vrijeme niti je tko plemiće brojio k aristokraciji, niti su se sami držali za aristokrate, što više, mi smo se ponosili tim, da ne spadamo k aristokraciji. Moja je obitelj stara kao baš malo koja grofovska u zemlji, ali opet nije nijednome Battorychu nikada palo na um, da se broji među aristokrate.”³³

Neprirođena i arogantnost mladih plemića bili su tuđi mentalitetu i ponašanju Battorycha i njegovih prijatelja. U skladu s time sam je Battorych, na kraju sukoba, u okviru zdravice izrazio moralnu nadmoćnost stare generacije:

“Dao Bog – da budu ljudi opet znali, što je prijateljstvo, što je iskreno čuvstvo, da se budu mogli opet uznositi za višim ciljevima, a ne jednako samo hitili za čašću i moću. Dao Bog, da budu takovi, da će svak moći za drugoga podnijeti kakovu žrtvu. Takovi smo mi bili – bili i rijetke su bile iznimke, pa nam je ipak bilo bolje nego li današnjim računđijama!”³⁴

³⁴ Cf. ibid., str. 284-285.

5.4. Životna forma zagorskih plemića

Listajući pripovijesti knjige *Pod starim krovovima*, pažljiv će čitatelj obratiti pozornost na ostale slojeve ovih tekstova. Jedna od takvih dimenzija pripovijesti jest posebna životna forma zagorskih plemića 19. stoljeća. Prostor gdje se zbiva radnja ovih pripovijesti bio je pun plemićkih kurija koje su sačuvale običaje, mir te dobro raspoloženje dvorskog patrijarhalnog života. Tu se stalno ide u goste, junaci su sudionici zimskih lovova, ručaka i večera, na Badnjak saonicama idu na ponoćnu misu, na Staro ljeto sa zanosom čekaju Novu godinu, pričajući o prošlim događajima, o duhovima i sl. Kad pada jesenska ili zimska večer, nema kraja anegdotama dok osoblje poslužuje goste večerom. Kamini griju u sobama, daju intiman ugođaj, a ako je vani nevrijeme, goste u kurijama čekaju sobe da ugodno provedu noć. Prisno raspoloženje blagdanskih večeri najbolje je ilustrirano u pripovijetkama *Na Badnjak* i *Idila staroga ljeta*. U završnom dijelu pripovijetke *Na Badnjak* nalazimo npr. zanosni opis ponoćne svete mise koji savršeno dočarava blagdanski ugođaj:

“Uniđosmo u crkvu gore na kor Battorychev, koji je imao kao patron crkve. Služba božja otpočne. Visoki zidovi stare crkve tek su do sredine bili svijetli, gubeći se dalje u sivoj polutami, koje ne mogahu prodrijeti voštanice, zapaljene gdje gdje po kutovima crkve. Opojni miris tamjana i opet ružmarina, što su ga imale u rukama djevojke i žene, ispunjao je svu crkvu. Dolje iz puka, gdje se glava do glave narivala i svjetina se neprekidno njihala kao valovi na burnoj vodi, dolazilo zujenje od napola glasno šaptanih molitvi vjernika, njihovo uzdisanje, njihov zanos.”

Uz opis ambijenta zagorskih crkvica, Gjalski nam prezentira i sve ljepote zagorskoga pejzaža. Osobito je zanosna slika zimskog krajolika, sa svim svojstvima impresionističke proze, kojeg Gjalski crta po uzoru na Turgenjeva.³⁵

³⁵ Cf. *ibid.*, str. 286-287.

5.5. Seljaci i kmetovi

Gjalski je, uz propadanje plemstva, dobro osjetio i jačanje samosvijesti seljakâ. Oni se već u pripovijesti *Illustrissimus Battorych* groze Batoriću i prijete da će mu odrapiti 25 batina ako zađe u njihovu šumu. Također, pale mu zgradu zbog čega Batorića i udari kap. Promatrajući život Gjalski je vidio kako se dotadanji kmet sada održao za razliku od plemića koji su propali. Dobar primjer koji to potvrđuje možemo pronaći u pripovijesti *Mlin kod ceste* gdje seljak iz milosrđa hrani groficu Krušević.

Seljak je taj koji je počeo kupovati plemićke parcele i graditi mlinove. Gjalski je to jako dobro uočio te je potkraj života s priznanjem istaknuo da je seljak svojim radom i sposobnošću spasio Hrvatskoj zemlju Hrvatskog zagorja. On je u liku opuštenog, poderanog, ali samosvjesnog radnika osjetio nosioca budućnosti. Tu scenu možemo pronaći i u pripovijesti *Starci* kojom Gjalski postiže jak estetski efekt upravo idejnim kontrastom prema senilnim plemićima:

“Na pragu stajao čovjek napô gô i bos. Odurne cunje visjele s njega i samo je jedan stražnji dio tobožnjega kaputa odavao, da je nekoć bio modre boje. Lice bilo mu je, ali od muke i bijede izmučeno i istrošeno, a gusta crvenkasta brada i plava zamazana kosa neuredno i neočešljano padahu na sve strane. Mi ga u čudu gledasmo. Masnu svoju kapu pruži prema nama, ne govoreći ništa. Očito bijaše da prosi, a oči mu ipak sijevahu ponosom i mržnjom, stidom i bolom. Meni taj mah mune glavom, kako li su smiješne netom držane političke pravde mojih starih prijatelja uočigled ove pojave, i kako se nisu mogle ničim bolje prekinuti, nego upravo ovim slučajem. Čisto sam osjetio, kako su stare kao i ovi starci, koji se za njih ražarivahu, te kako je i njima naskoro u grob leći, a u adrapovcu na vratima gotovo da sam gledao, kako se za njim pridiže zastor, što sakriva budućnost.”³⁶

³⁶ Književna kritika o Ksaveru Šandoru Gjalskom, o. c. (bilj. 17), str. 25-27.

5.6. Plemićka inertnost

Već smo ranije spomenuli kako Gjalski ne zatvara oči pred slabostima plemstva, nego ih podvrgava kritici različitih nijansa od jedva primjetljivog smijeha do razdražljive satire. Pritom je značajno, da su oči Gjalskoga vidjele, kako suvremenici ironiziraju te plemiće, a psihologija današnjeg čitaoca još više pojačava njihove negativnosti. Usto je shvatio, da te slabosti praznog života unatoč pojedinačnim opiranjima vode plemstvo u fatalističku propast, a premda mu je bilo teško, ipak je priznao, da nove demokratske snage pobjedonosno nastupaju i da su životnije od plemstva.

Zagorski plemići obično se prepuštaju da ih kotač novog vremena polako pregazi i upravo to je glavni uzrok i objašnjenje njihove propasti. Gjalski tako vodi radnju od veselog hedonizma prozračenog smijehom, ironijom i satirom u sentimentalnu elegiju tihog propadanja, u čijoj sjeni niču graditelji novog života.³⁷

Novo kapitalističko doba otjeralo je stoga mnoge zagorske propale plemenitaše u službu upravo onima koji su im oteli imanje te su postali njihovi revni “činovničiči i pisarčiči”. Međutim, ti isti “činovničiči” idealizirani su i poetizirani od strane Gjalskoga koji ih smatra poštenjačinama i dobričinama za razliku od plemića-novajlija, skorojevića buržoaskog ili seljačkog podrijetla, bez karaktera i moralnih skrupula.³⁸

Također, dominantni društveni problem toga vremena je i pitanje hrvatskog identiteta, jer je pod silnicama susjednih imperijalizama bila dovedena u pitanje i sama opstojnost hrvatskoga naroda. U Gjalskijevu se djelu nalaze iskazi kojima se ekspliciraju značajke naroda, a hrvatski se narod određuje u odnosu prema drugim europskim narodima na osovini dihotomije vlastito-tuđe.

³⁷ Cf. *ibid.*, str. 27.

³⁸ Cf. *ibid.*, str. 56-57.

Plemeniti Batorić čuvar je i zagovornik hrvatske autentičnosti dok je pripovjedačeva stara tetka zagovornica “visoke” strane kulture te Batoriću zamjera što se zapustio, kao i većina Hrvata. U Batorićevim ustima hrvatski “konzervativizam” zvuči kao sudbina, kao nešto što se ne da promijeniti. Bijeg od industrijalizacije nije uvjetovan samo siromaštvom nego i stanovitom “prirodom hrvatske duše”, što nas razlikuje od pripadnika drugih naroda. Batorić osobinu hrvatskoga naroda fiksira formulom kojom se izražava pristajanje na sudbinsku neminovnost zbivanja:

*“Ja bih rekao da mu je pomogla ona hrvatskom čovjeku prirodna filozofija, koju ne bih nazvao fatalizmom, ali koja ipak tješi: 'Moralo je tako biti!' Pomogla mu može biti i ona melankolija slavenske duše koja ne nazire u svijetu bogzna koje sreće. Dakako – mi Hrvati! – najviše mu pomogla ona u hrvatskog naroda obična mukotrpnost, ucijepljena stoljetnim mučeništvom.”*³⁹

³⁹ V. Endstrasser: *Govorni žanrovi u Gjalskijevu djelu ...*, Nar. umjet. 37/2, 2000., str. 176-177.

6. Zaključak

Gjalski u zbirci *Pod starim krovovima* daje nezaboravljenu sliku plemenitaša i plemića Hrvatskog zagorja 19. stoljeća. U njegovim pripovijetkama uočavamo glorifikaciju prijašnjih vremena i ljudi koje Gjalski voli i sentimentalno opisuje. To je svijet hedonizma i gozbe prožet atmosferom bezbrižna života. No, Gjalski istovremeno vidi i dolazak novih vremena koja su predstavljena u negativnom svijetlu. On ironizira novopečene plemiće, kritizira niže i srednje plemstvo, a naročito visoku aristokraciju koja je jedan od glavnih krivaca tragičnih sudbina srednjih i nižih staleža.

Mladi, novopečeni plemići zapravo su “skorojevići” seljačkog podrijetla koji nose maske, a karakterizira ih snobizam, lažnost ponašanja, nepristojnost i arogantnost. Stoga je u zbirci vrlo uočljiv kontrast mentaliteta i ponašanja stare gospode i mladih plemića-novajlija.

Na kraju, nakon pročitane zbirke pripovijedaka i njihove analize, možemo zaključiti da je glavni uzrok propasti plemstva bila plemićka inertnost. Zagorski plemići su upravo ti koji se prepuštaju novom vremenu, novim vrijednostima i novim idealima. Oni ne čine ništa da bi se oduprijeli novitetima niti da im se na bilo koji način suprotstave. Odustaju bez borbe za očuvanjem svojih običaja i starinskih vrijednosti i ravnodušno se prepuštaju novim vremenima koja ih ugnjetavaju. Iako im nova vremena ne donose ništa dobro, plemići im se lako predaju i brzo odustaju od svojih ideala.

7. Sažetak

Glavni cilj ovog završnog rada bio je analizirati propadanje plemstva u zbirci *Pod starim krovovima* te na taj način utvrditi uzrok tom neminovnom procesu. Analizirajući svijet zagorskih plemenitaša i plemića te njihovih odnosa, ovaj rad nastoji iznijeti autorov pogled na onodobna društvena i politička zbivanja. Samim istraživanjem toga procesa i analiziranjem pripovijedaka dolazi se do zaključka da se glavni uzrok propasti plemstva krije u samim plemićima, u njihovoj inertnosti i ravnodušnosti. Radom se, također, želi naglasiti postupni proces razrušavanja starih vrijednosti i iluzija o neponovljivomu svijetu te prikazati kontrastna razmišljanja starih plemenitaša i mladih plemića.

Ključne riječi: propast plemstva, plemićka inertnost, kritika visoke aristokracije, satira mladih plemića, idealizacija prošlosti

8. Popis literature

1. Dujmović-Markusi, Dragica i Rossetti-Bazdan, Sandra: *Književni vremeplov 3*, Profil, Zagreb, 2009.
2. Endstrasser, Vilko: *Govorni žanrovi u Gjalskijevu djelu Pod starim krovovima u kontekstu povijesnih, političkih i ekonomskih zbivanja*, Narodna umjetnost, Zagreb, 37/2, 2000.
3. Frangeš, Ivo i Žmegač, Viktor: *Hrvatska novela (interpretacije)*, Školska knjiga, Zagreb, 1998.
4. Gjalski, Ksaver Šandor: *Pod starimi krovovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 1996.
5. Gjalski, Ksaver Šandor: *Pod starim krovovima*, Katarina Zrinski d.o.o. Varaždin, Varaždin, 1998.
6. *Književna kritika o Ksaveru Šandoru Đalskom (1945 - 1994)*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998.
7. Lőkös, István: *Stvarnost, idile i nostalgije*, Filozofski fakultet, Zagreb, 2006. (u: "Osmišljavanja" – zbornik u čast 80. rođendana akademika Miroslava Šicela)
8. *Majstori realističkog pripovijedanja*, Školska knjiga, Zagreb, 1971.
9. Nemeč, Krešimir: *Hrvatski pripovjedači*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2001.
10. Šicel, Miroslav: *Gjalski*, Globus, Zagreb, 1984.
11. Šicel, Miroslav: *Pisci i kritičari (studije i eseji iz hrvatske književnosti)*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2003.
12. Šicel, Miroslav: *Stvaraoci i razdoblja u novijoj hrvatskoj književnosti (analize i sinteze)*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971.